

ANALIZA S
PREPORUKAMA
JAVNIH POLITIKA
ZA BORBU PROTIV
ONLINE NASILJA
PREMA ŽENAMA
U HRVATSKOJ

Zagreb, 2022.

Ovaj dokument je financiran sredstvima iz Programa o pravima, jednakosti i građanstvu (2014.-2020.) Europske unije. Sadržaj dokumenta predstavlja stajalište udruge B.a.B.e. Budi aktivna. Budi emancipiran. te je njihova odgovornost. Europska komisija nije odgovorna za upotrebu informacija koje se koriste u istom.

Ovaj dokument je kreiran uz financijsku podršku Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske. Sadržaj dokumenta isključiva je odgovornost udruge B.a.B.e. Budi aktivna. Budi emancipiran. i ne može se smatrati kao odraz stajališta Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Ovaj dokument je kreiran uz financijsku podršku Grada Zagreba. Sadržaj dokumenta isključiva je odgovornost udruge B.a.B.e. Budi aktivna. Budi emancipiran. i ni pod kojim uvjetima se ne može smatrati kao odraz stajališta Grada Zagreba.

BaBe!
Budi aktivna. Budi emancipiran.

 AGENCIJA ZA
ELEKTRONIČKE
MEDIJE

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

SADRŽAJ

Uvod	-----	4
Tko koga najčešće zlostavlja: profil zlostavljača i profil žrtava	-----	6
Koji su najčešći oblici i mjesta zlostavljanja?	-----	7
Razlozi <i>online</i> nasilja prema ženama	-----	10
Uzroci raširenosti nasilja prema ženama: četiri kolosijeka	-----	12
Posljedice <i>online</i> nasilja	-----	23
Od problema prema rješenjima: <i>policy</i> preporuke za djelovanje	-----	24

UVOD

Elektroničko (*online*) nasilje, a posebice ono povezano s rodom, u svijetu i Hrvatskoj predstavlja značajan, rastući i još uvijek javnim politikama nedostatno rješavan izazov. Žrtve elektroničkog nasilja su žene i muškarci, s tim da je prema ženama nasilje učestalije i uključuje razornije posljedice po osobu i njenu okolinu. Žene i muškarci, pritom, doživljavaju različite oblike elektroničkog zlostavljanja. Žene su, tako, puno češće žrtve *online* uhođenja i pornografije bez pristanka, dok su muškarci žrtve prijetnji fizičkim nasiljem i prisilnim gledanjem pornografije.

S obzirom na rašireno nasilje prema ženama, koje je nizom konvencija, strategija, zakona i drugih javnopolitičkih dokumenata i u našoj zemlji prepoznato kao značajan društveni problem, *online* nasilje prema ženama dio je obuhvatne borbe protiv ovog zabrinjavajućeg fenomena. *Online* oblici nasilja prema ženama su sve učestaliji, posebno s rastućom, svakodnevnom upotrebom platformi društvenih medija i drugih digitalnih aplikacija. Ovaj tehnološki razvoj posebno je kritičan za nove generacije djevojaka i dječaka, koji ekstenzivno koriste nove tehnologije za razvoj međusobnih odnosa i koje utječu na sve aspekte njihovih života.

Prema definiciji Odbora za uklanjanje svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), nasilje prema ženama je oblik diskriminacije žena i kršenje ljudskih prava koje potpada pod Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije nad ženama i druge međunarodne i regionalne instrumente prema kojima nasilje prema ženama uključuje rodno uvjetovano nasilje nad ženama, odnosno nasilje usmjereno protiv žene zato što je žena i/ili zato što nerazmjerno pogađa žene. Deklaracija o uklanjanju svih oblika nasilja prema ženama dalje precizira da je nasilje prema ženama svaki čin rodno uvjetovanog nasilja koja rezultira, ili će vjerojatno rezultirati, fizičkom, seksualnom ili psihičkom ozljedom ili patnjom žene, uključujući prijetnje takvim djelima, prisilu ili samovoljno lišavanje slobode, bilo u javnom ili privatnom životu.

Definicija *online* nasilja nad ženama stoga se proteže na svaki čin rodno uvjetovanog nasilja prema ženama koje je djelomično počinjeno, potpomognuto ili pogoršano dijelom ili u potpunosti korištenjem internetsko-komunikacijskih tehnologija (IKT), kao što su mobilni telefoni i pametni telefoni, internet, platforme društvenih medija ili e-pošta, protiv žene zato što je žena, ili utječe na žene neproporcionalno.

Veliki izazov u borbi protiv *online* nasilja nad ženama jest rapidni razvoj tehnologije i novih oblika *online* nasilja. K tome, ne postoji dovoljno relevantnih istraživanja koja bi obuhvatno prikazala dubinu i raširenost problema, a takva istraživanja za Hrvatsku su još

rjeđa. Problem je i terminologija, koja je neujednačena na svjetskoj, pa i na europskoj razini i još uvijek se razvija. Nekoliko službenih izvješća Ujedinjenih naroda pritom se referira na općeniti termin „informatičke i komunikacijske tehnologije“, dok se u drugim izvješćima govori o „*online* nasilju“, „digitalnom nasilju“ ili „kibernasilju“. U nekim dokumentima koristi se termin „*online* nasilje“, jer je jednostavnije i razumljivije, a služi kao zamjena za „IKT facilitirano nasilje prema ženama“, koje je najključiviji termin. K tome, mada se govori o „nasilju prema ženama“, to uključuje nasilje i prema ženama i prema djevojkama, gdje god se može primijeniti na djevojke. Istovremeno je potrebno naglasiti da su upravo djevojke najčešće pogođene ovom vrstom nasilja. U ovom dokumentu koristimo termin „*online* nasilje prema ženama“, podrazumijevajući obje navedene opaske.

Prema istraživanju Agencije Europske unije za temeljna prava (FRA)¹, provedenom 2012., procjenjuje se da je 23% žena iskusilo *online* zlostavljanje ili uznemiravanje barem jednom u životu, dok ih je 1 od 10 doživjela *online* nasilje nakon 15. godine. O problemu slabog praćenja *online* zlostavljanja žena dovoljno govori to što se ovi uvidi stari 10 godina i dalje koriste kao ključni u nizu dokumenata Europske unije, Ujedinjenih naroda, Svjetske zdravstvene organizacije i drugih ključnih međunarodnih dionika.

Ova analiza provedena je u sklopu projekta “SURF and SOUND”, koje ima za cilj smanjenje i prevenciju *online* nasilja prema ženama u Hrvatskoj. Projekt provodi udruga B.a.B.e. s partnerima kako bi se povećalo znanje i svijest javnosti o problemu, i to akumuliranjem znanja i podizanjem svijesti o internetskom nasilju prema ženama među relevantnim dionicima i široj javnosti. Projekt, istovremeno, pruža korisne alate za internetsku prijavu nasilja i savjetovanje žena (web platformu NEON – NE *online* nasilju <https://babe.hr/neon>), okvir rada za stručnjake koji su u doticaju sa žrtvama i mogu primijeniti u svom polju djelovanje te dva doprinosa javnim politikama: Kodeks postupanja u slučaju *online* nasilja nad ženama te ova Analiza s preporukama. Obje publikacije bit će postavljene i javno dostupne na platformi NEON.

Svrha ovoga dokumenta je jačanje zaštite žena od *online* nasilja, a bazira se na uvidima ključnih dionika prikupljenim kroz aktivnosti jačanja kapaciteta u sklopu projekta te na analizi javnopolitičkog okvira prevencije i borbe protiv *online* nasilja prema ženama, razini usklađenosti domaćeg *policy* okvira s okvirom Europske unije i identificiranju jazova u javnopolitičkim dokumentima i praksi. Dokument je usmjeren na stvaratelje i donositelje politika te druge ključne dionike, s naglaskom na preporuke za njihovo djelovanje.

¹ EU Fundamental Rights Agency (EU-FRA), Violence against women: an EU-wide survey – Main Results, Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2014

TKO KOGA NAJČEŠĆE ZLOSTAVLJA: PROFIL ZLOSTAVLJAČA I PROFIL ŽRTAVA

Prema istraživanju Europskog parlamenta² najčešće zlostavljaju krvni srodnici, poznanici, bivši ili sadašnji partneri, suradnici (kolege), školski kolege i anonimni korisnici. Zlostavljači mladih žena na društvenim mrežama, kao skupine posebno ugrožene ovim tipom nasilja, su neznanci, anonimni korisnici, ljudi s društvenih mreža koji nisu prijatelji, ljudi iz škole/posla, prijatelji, grupa neznancica, sadašnji/bivši partneri³. Dok postojeća istraživanja još uvijek ne daju obuhvatne uvide u statistiku spola, dobi ili socijalnog statusa zlostavljača, jasno je da, za razliku od fizičkog zlostavljanja, elektroničko karakterizira visoka razina anonimnosti. Također, istraživanja pokazuju da, iako muškarci prednjače, žene u značajnom broju slučajeva djeluju kao zlostavljačice žena⁴.

Neke vrste *online* nasilja izvršava više počinitelja istovremeno, poput 'napada rulje' (*mob attacks*), *online bullyinga* ili seksualnog uznemiravanja od strane cijele zajednice. Nekonsenzualno dijeljenje fotografija također je facilitirano od strane desetaka, stotina ili tisuća ljudi. Ponašanje zvano 'mentalitet rulje' (*mob mentality*) tipično je za društvene medije jer su počinitelji skriveni iza anonimnih profila, imaju osjećaj nedodirljivosti i potpore od strane zajednice ili, kada napadaju pod stvarnim imenom, ne prave vezu između osobe koju *online* napadaju i stvarne osobe. Dizajni algoritama društvenih medija omogućuju formiranje rulje, jer favoriziraju angažman i rast iznad svega drugoga. Unatoč naporima da se identificira nasilni jezik i vizualni sadržaj, algoritmi guraju takav sadržaj dajući mu veću vidljivost, time omogućujući polarizaciju. Uz to, njihovo dijeljenje među raznim mizoginim skupinama može biti olakšano putem *hashtaga*⁵.

Žrtve elektroničkog nasilja najčešće su mlade žene dobi od 18 godina do 29 godina, koje su najviše *online* i teže prepoznaju ovaj tip nasilja. S druge strane, baš one su i najsklonije prijavljivanju nasilja. Dok prvo *online* zlostavljanje žene najčešće dožive s 14 godina, istraživanja⁶ sugeriraju da su mnoge djevojke snažno pogođene *online* zlostavljanjem već od 12-13 godine. Nasilje posebno pogađa *online* aktivne žene poput novinarki, političarki i feministkinja, a značajan udio napada usmjeren je prema pripadnicama LGBT zajednice, etničkim i religijskim manjinama te osobama s invaliditetom⁷.

² European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

³ Plan International, (2020) *Free to be Online?*

⁴ European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

⁵ Vijeće Europe (2021) *Protecting women and girls from violence in the digital age*

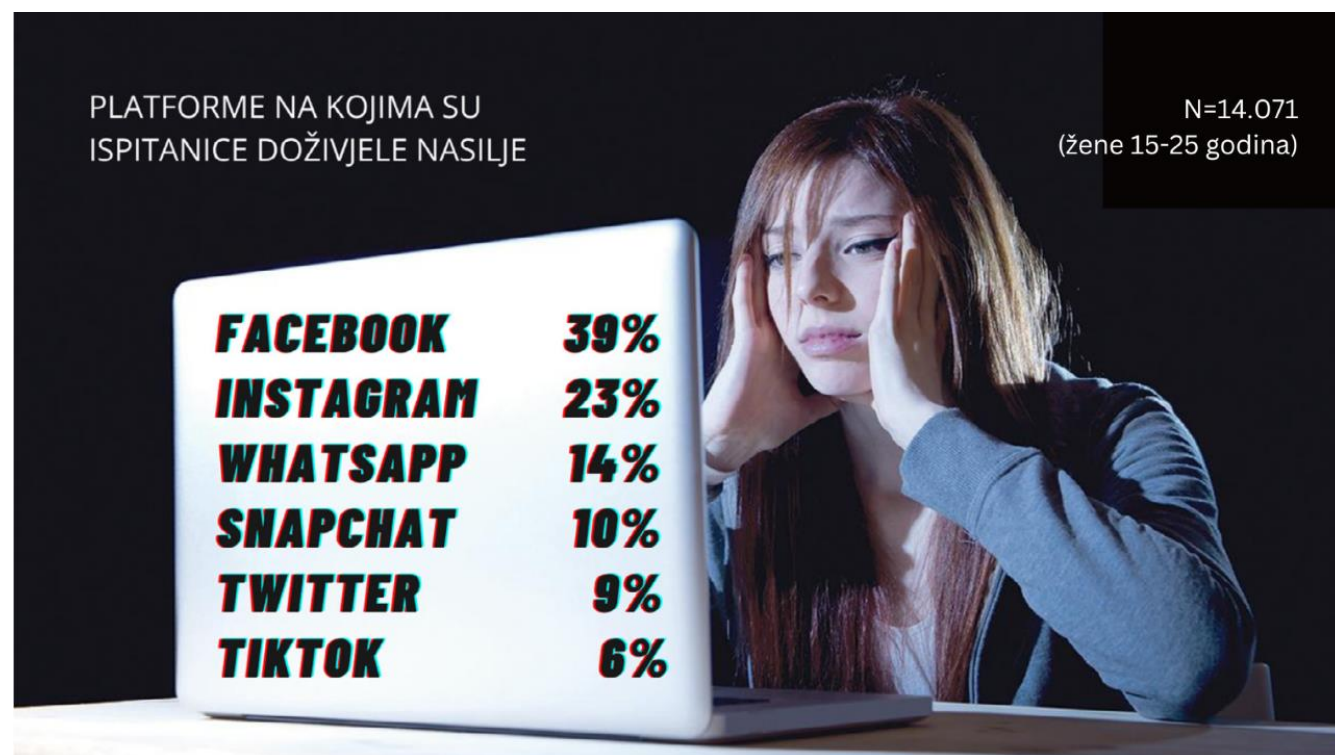
⁶ Plan International (2020) *Free to be Online?*

⁷ European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

Što se tiče odnosa zlostavljača i žrtve, jedno britansko istraživanje iz 2011. pokazalo je da je više od polovice (54%) ispitanica *online* zlostavljača prvi put srelo u stvarnom životu. No, od početka pandemije COVID-a, izgleda da žene sve češće zlostavljaju stranci jer ostvaruju više interakcija *online*. Istraživanje objavljeno u tijeku pandemije⁸ pokazalo je da je 84% ispitanica doživjelo *online* nasilje od stranca, 16 od poznanika, a 10% od partnera ili bivših partnera, 9% od strane kolege ili nadređenoga na poslu⁹.

KOJI SU NAJČEŠĆI OBLICI I MJESTA ZLOSTAVLJANJA?

Zlostavljanje se odvija na nizu društvenih kanala i platformi. Dok među platformama dominiraju Facebook, Instagram, Whatsapp, Snapchat, Twitter, TikTok¹⁰, zlostavljanje se zbiva i na različitim chat servisima, forumima te kroz elektronske ili sms poruke ili grupe.

Izvor: Plan International (2020) *Free to be Online?*

⁸ Glitch and End Violence against Women (2020) *The Ripple Effect, Covid-19 and the epidemic of online abuse*

⁹ Council of Europe (2021) *Protecting women and girls from violence in the digital age*

¹⁰ Plan International (2020) *Free to be Online?*

Ovime lista platformi i kanala *online* zlostavljanja nikako nije iscrpljena, a svaka zemlja ima različite statistike ovisno o digitalnim navikama korisnica/ka. No, većina oblika *online* nasilja događa se na različitim platformama, kako na privatnim (sms, WhatsApp, Messenger, Viber, e-pošta...), tako i na javnim. Nasilje se često događa u isto vrijeme na mnogim platformama i različitim alatima. Žrtva može biti zlostavljana na svim svojim platformama društvenih medija i njihovim servisima za slanje poruka, ali također i preko e-pošte, te potom *offline*, putem telefona ili stvarnim napadom kod kuće, na poslu ili ulici. Novi francuski zakon protiv seksualnog i seksističkog nasilja uzima u obzir činjenicu da su ‘napadi rulje’ tipično ponašanje te uzima u obzir ponavljajući aspekt uznemiravanja, višestrukost lokacija te činjenicu da više napadača može uznemiravati isti žrtvu u isto vrijeme¹¹.

Ne postoji jedinstvena podjela po vrstama *online* nasilja prema ženama, a s razvojem tehnologije nastaju i novi oblici. Ovdje donosimo podjelu po oblicima *online* nasilja kakvom se služi Europski parlament, uz dodatak nekoliko vrsta koje smatramo važnima istaknuti:

Tipologija vrsta *online* nasilja

NAZIV	PRIMJER
Kiber uhođenje (<i>online</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • Jedan korisnik opetovano šalje neželjenu e-poštu ili tekstualne poruke na adresu žrtve • Također može uključivati seksualne napade ili zahtjeve, prijetnje nasiljem i nadzor lokacije žrtve putem raznih tehnologija
Trolling	<ul style="list-style-type: none"> • Aktivnost koja se provodi <i>online</i> na javnim forumima, povezana s aktivnostima u kojima se potiče rasprava • Uključuje objavljivanje materijala izvan teme u velikim količinama, kao i huškačke ili zbunjujuće poruke • Počinitelji su obično anonimni • Često usmjereno protiv žena s prijetnjama i/ili fantazijama o seksualnom nasilju
Kiber uznemiravanje i nasilničko ponašanje (<i>online</i>) (<i>bullying</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • Vrijeđanje osobe na internetu neželjenim, seksualno eksplicitnim porukama, prijetnjama nasilja, odnosno govorom mržnje • Uporan i ponavljani način ponašanja usmjeren na određenu osobu, osmišljen kako bi uzrokovao ozbiljne emocionalne nevolje i često stvara strah od tjelesnog povrjeđivanja
Online govor mržnje	<ul style="list-style-type: none"> • Svi oblici izražavanja koji dijele, potiču, promoviraju ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili svaki drugi oblik mržnje na temelju netolerancije uključujući agresivni nacionalizam, etnocentrizam, diskriminaciju i neprijateljstvo prema manjinama, emigrantima ili osobama stranog podrijetla

¹¹ Council of Europe (2021) *Protecting women and girls from violence in the digital age*

	<ul style="list-style-type: none"> • Često su učinkovito organizirane kampanje govora mržnje u kojima su ista žrtva ili grupa žrtava istovremeno meta višestrukih počinitelja
Flaming	<ul style="list-style-type: none"> • Oštar sadržaj, označen eksplicitnim jezikom i mizoginijom • Namjerno korištenje žustrih, emocionalno nabijenih ili kontradiktornih izjava za izmamljivanje odgovora od drugog <i>online</i> korisnika
Seksualno zlostavljanje temeljeno na slikama/Pornografija bez pristanka	<ul style="list-style-type: none"> • Seksualno eksplicitan prikaz jedne ili više osoba koji se distribuira bez pristanka subjekta • Često ih je počinio žrtvin bivši partner i objavio na specijaliziranoj <i>web</i> stranici ili na profilu na društvenim mrežama • Uključuje objavljivanje ili distribuciju seksualno eksplicitnih slika ili videozapisa • Do 90% žrtava pornografije bez pristanka su žene • Suprotno često korištenom nazivu „osvetnička pornografija“, ovo ne mora biti motivirano osobnom osvetom. Počinitelji možda traži seksualno zadovoljstvo ili želi da žrtva učini nešto za njih, koristeći slike kao oblik društvene ili ekonomske ucjene • Kada je žrtva maloljetna, to se smatra dječjom pornografijom
Doxing	<ul style="list-style-type: none"> • Objavljivanje osobnih podataka žrtve i osjetljivih podataka na internetu, kao što je kućna adresa, fotografije, ime i imena članova obitelji
Swatting	<ul style="list-style-type: none"> • Zloupotreba računalnih sustava s nasilnim, fizičkim utjecajem na žrtve • Upotrebom telefona i računalnih sustava izvodi se prevara hitne službe, kako bi se policija poslala na određeno mjesto na temelju lažne prijave • Može biti zastrašujuće i opasno za žrtve, jer su pojedine osobe ubijene reagiranjem specijalnih jedinica ili su pretrpjele fizičke ozljede kao što su rane od metka ili srčane napade
Seksualno iznuđivanje	<ul style="list-style-type: none"> • Obuhvaća aktivnosti koje uključuju manipulaciju ili prisilu radi obavljanja seksualnih aktivnosti u korist nasilnika i/ili snimanja seksualno eksplicitnih slika/snimki koje je žrtva primorana slati nasilniku • Iako nasilnik može prijetiti širenjem takvih slika ili videozapisa, podjednako je uobičajeno da prisila kojom se služi uključuje prijetnju nanošenja štete obitelji ili prijateljima žrtve - ako ne poduzme tražene seksualne aktivnosti • Motivacija nasilnika može biti osveta, poniženje žene ili novčana dobit
Online grooming	<ul style="list-style-type: none"> • Kada se netko <i>online</i> sprijatelji s djetetom ili mlađom osobom (što često uključuje lažno predstavljanje) i gradi njihove povjerenje s namjerom seksualnog ili drugog iskorištavanja te psihičkog i/ili fizičkog zlostavljanja
Sexting	<ul style="list-style-type: none"> • Kada netko dijeli seksualno eksplicitni sadržaj <i>online</i> putem privatnih poruka, što može uključivati slanje nagih ili polunagih fotografija ili videa, kao i poruke seksualno eksplicitnog sadržaja • Iako se često radi o dobrovoljnom slanju s obje strane koje su sličnih godina, to može prerasti u seksualno <i>online</i> zlostavljanje ili iskorištavanje, posebno ako dođe do prisiljavanja na slanje takvog sadržaja, zatim ako je jedna osoba puno starija od druge ili je u poziciji moći

Prilagođeno prema Izvješću *Combating gender-based violence: Cyber violence* (str 50. i 51.)

Dok se istraživanja razlikuju u utvrđivanju odnosa postotka zlostavljanih žena i postotka zlostavljanih muškaraca, slažu se u zaključku da su oblici zlostavljanja za ove dvije društvene skupine različiti, a posljedice po žene strašnije. Prema istraživanju Europskog parlamenta¹², čak 38% *online* zlostavljanih žena imalo je ekstremno ili vrlo uznemirujuće iskustvo, a samo 17% muškaraca tvrdi isto.

Žene su najčešće žrtve pogrdnih (*derogatory*) opaski, trolanja seksualnim fotografijama (penis), uhođenjem na internetu (objavama seksualnih snimki, silovanjem) ili objavom intimnih fotografija i videa bez dozvole prijateljima. Muškarci su najčešće žrtve klevete, izmišljenih tvrdnji kojima se nanosi reputacijska šteta¹³.

Razni oblici *online* uznemiravanja žena provode se slanjem neželjenih, uvredljivih, seksualno eksplicitnih e-mailova, poruka i sms-ova ili seksualnih komentara (*advances*) na društvenim medijima. Mlade žene kao najčešće žrtve nasilja napadaju se nasilnim, pogrdnim i uvredljivim porukama, namjernim sramoćenjem, tjelesnim posramljivanjem, prijateljnom seksualnim nasiljem, seksualnim uznemiravanjem, *online* uhođenjem, rasističkim komentarima, anti LGBTQ+ komunikacijom te prijateljnom fizičkim nasiljem.

Oblici i učestalost zlostavljanja konstantno se mijenjaju s razvojem tehnologije i promjenama *online* navika. Zemlje s većom razinom nasilja prema ženama imaju i više *online* zlostavljanja prema ženama, kao što i zemlje s većim pristupom internetu imaju više zlostavljanja.

RAZLOZI *ONLINE* NASILJA PREMA ŽENAMA

Žene su najčešće napadane zbog¹⁴: roda, seksualne orijentacije, etničkog podrijetla, religije, invaliditeta. Svaka od tih grupa trpi jedinstven, karakterističan oblik zlostavljanja. Središnji obrazac nasilja je kontrola: zaprečivanje fizičkog prostora nastavlja se u digitalnom prostoru, praćenjem internetskih aktivnosti te nadzorom poruka i poziva.

¹² European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

¹³ Plan International (2020) *Free to be Online?*

European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

¹⁴ Poredano prema: European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

Prema nekim istraživanjima, želja za kontrolom je glavni motiv zlostavljanja kod bivših i sadašnjih partnera.

Kada se usporede žene i muškarci koji su uhođeni offline¹⁵, kod žena se to jasno prelijeva na *online* prostor, a kod muškaraca ne. Žene žrtve *offline* nasilja su tripot češće uhođene i *online* od muškaraca. Vrlo zanimljivo je da kod muškaraca nije pronađena baš nikakva značajna korelacija između nekog oblika *offline* zlostavljanja prema *online* zlostavljanju. To ukazuje na trend prema kojem muškarci na nasilnike *online* nalete neplanirano (*ad hoc*), zbog izrečenih stavova. Žene su, pak, češće sustavno/ciljano praćene i zlostavljane, zlostavljači ih targetiraju *online*.

Istraživanje Plan Internationala¹⁶ je pokazalo da postoje dva dominantna razloga zlostavljanja djevojaka. Prvo, djevojke su zlostavljane samo zato što su djevojke i što su *online*. Pritom je nevažno što one govore i kako se ponašaju. Zlostavljanje je učestalije ako su i pripadnice neke manjine. Tada je zlostavljanje češće seksualne prirode. Drugo, djevojke su zlostavljane zato što su djevojke 'glasne' *online*. Zlostavljači napadaju aktivistice, novinarkе, političarke zbog sadržaja koji iznose. Napadaju ih, dakle, zbog stavova, najčešće jer zauzimaju feministička gledišta i/ili progovaraju protiv zlostavljanja i zlostavljača.

Osim želje za kontrolom, gdje mnogi muškarci misle da imaju pravo na dominaciju te dehumaniziraju žene gledajući ih kao objekt ili vlasništvo, kod nekih (obično kod težih oblika zlostavljanja) narcistički poremećaj dovodi i do nedostatka empatije te potrebe za pažnjom i divljenjem. Tada često okrivljuju žrtvu da je tražila nasilje ili ih ohrabrivala, a sve kako bi opravdali vlastito nasilno ponašanje.

I dok su načini i posljedice zlostavljanja žena dosta dobro istraženi, još uvijek je slabo poznato što dječake i muškarce motivira na nasilje prema ženama. Prema nedavnoj studiji obrazaca zlostavljanja na području Bliskog istoka i Sjeverne Afrike¹⁷, razlozi bi se mogli tražiti u dubljim socio-ekonomskim obrascima kao što je visoka nezaposlenost, politička nestabilnost i pritisak na muškarce (posebno u ruralnim i nerazvijenim dijelovima) da osiguraju svojim obiteljima dnevne potrebe. Kako često ne uspijevaju ostvariti visoke aspiracije koje imaju, pod stresom su, depresivni i osjećaju se osramočeno, oni zlostavljaju žene da ih „stave na svoje mjesto“, a istraživači smatraju da time možda žele potvrditi (reafirmirati) svoju moć, kada ju već ne mogu na ekonomskom polju. S obzirom da mnogi mladi muškarci u takvim sredinama ne mogu naći posao niti si mogu priuštiti ženidbu i zasnivanje obitelji te žive s roditeljima, oni ne znaju što raditi sa sobom i nalaze se u

¹⁵ European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

¹⁶ Plan International (2020) *Free to be Online?*

¹⁷ Understanding Masculinities: Results from the *International Men And Gender Equality Survey (Images) – Middle East And North Africa* <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2017/5/understanding-masculinities-results-from-the-images-in-the-middle-east-and-north-africa>

„suspendiranom stanju adolescencije“. Istraživači smatraju da je uznemiravanje žena njihov način da dobiju neku vrstu uzbuđenja ili da se zabave, što je izjavilo i do 90% muškaraca kada su ih pitali zašto su seksualno uznemiravali žene na javnim mjestima. Ne treba napominjati da ženama to nije nimalo zabavno. Može se pretpostaviti da ovi aspekti motivacije za uznemiravanje žena postoje i *online* svijetu te da će nova istraživanja i studije dublje analizirati motive zlostavljača, kako bi ih se moglo adresirati i smanjiti uznemiravanje i zlostavljanje žena.

UZROCI RAŠIRENOSTI *ONLINE* NASILJA PREMA ŽENAMA: ČETIRI KOLOSIJEKA

Rodno uvjetovano *online* nasilje prema ženama predstavlja značajan izazov za zemlje članice EU-a, dijelom zbog neadekvatnog javnopolitičkog okvira, a dijelom zbog toga što je sam problem inherentno složen i težak za rješavanje.

Uzroci *online* zlostavljanja prema ženama mogu se gledati na četiri kolosijeka: 1) neosviještenost i neinformiranost, kultura na internetu i u medijima; 2) trendovi razvoja i obilježja korištenja IKT koji pogoduju raširenosti *online* nasilja; 3) nedostatak podataka i na dokazima utemeljene prilagodbe zakonodavnog okvira na nacionalnoj i EU razini te 4) izazovi u provedbi propisa, mjere podrške i radu s (potencijalnim) počiniteljima nasilja.

1) NEOSVIJEŠTENOST I NEINFORMIRANOST, KULTURA NA INTERNETU I MEDIJIMA

Nedostatak osviještenosti u privatnoj i javnoj sferi ostaje veliki izazov zbog raznih razloga, uključujući ukorijenjenost rodnih stereotipa. Žrtve često nisu svjesne svojih prava i/ili se susreću s nizom prepreka u dobivanju podrške, pri prijavljivanju ovakvih zločina, njihovom neuzimanju ozbiljno, kao i pri oporavljanju od incidenata. Mali broj prijava *online* nasilja dijelom je vezan uz ove prepreke, zajedno s drugim čimbenicima poput straha, a sve zajedno je vezano uz mali broj podignutih optužnica. U isto vrijeme, premalo se ulaže u istraživanje raširenosti i posljedica ovog fenomena, čime se ograničava kolektivna svijet o problemu.

Recentno istraživanje stavova srednjoškolskih učenika prema nasilju u intimnim partnerskim vezama mladih¹⁸ oslikava problem neosviještenosti i neinformiranosti mladih u Hrvatskoj. Njih čak 40% ne prepoznaje tzv. digitalnu kontrolu u vezi (koja se očituje kao pretjerano slanje poruka pa osoba očekuje od partnerice/partnera da bude dostupna/dostupan čitavo vrijeme i odmah odgovori na poruke) kao oblik nasilja u vezi, dok njih 36 posto ne zna radi li se tu o nasilju. Veći broj mladića nego djevojaka ovo ponašanje ne smatra nasiljem (58% naspram 34%). Kod pornografije bez pristanka, iz pozicije promatrača njih 40% kaže da bi bili zabrinuti za žrtvu, ali zabrinjava podatak da četvrtina mladića i petina djevojaka okrivljuju žrtvu za nasilje, iako većinom znaju da je takvo ponašanje neprihvatljivo, kao i da je ova vrsta nasilja nešto što žrtvu duboko pogađa.

Raširenosti fenomena *online* nasilja nad djevojkama i ženama značajno doprinose i:

- seksizam u medijima, jer doprinosi objektivizaciji žena
- reklame također često objektiviziraju žene
- stvorena je kultura (normaliziranje) silovanja na internetu
- nasilna pornografija
- muškarci dominiraju digitalnom sferom, kao developeri, ICT stručnjaci i drugo
- kultura prihvaćanja nasilnog *online* ponašanja (mlade djevojke u značajnom postotku kažu da im je normalno da će biti *online* zlostavljane, odnosno smatraju to dijelom života na internetu)¹⁹.

Dodatni razlog zašto se ovom problemu treba pristupiti sustavno i kontinuirano je taj što je žena uvijek u riziku da ponovno bude žrtva na nekoj novoj platformi, u novoj životnoj situaciji. I zato je jedino pravo rješenje u borbi protiv *online* nasilja prevencija i adekvatna rana edukacija kako djevojčice ne bi kasnije postale žrtve. Jer jednom kada postanu žrtve, usprkos tome što sustav suzbijanja i kažnjavanja nasilja te saniranja trauma odradi svoje zadaće - samo kazneno djelo se i dalje može opetovano ponavljati *online*.

Djevojke i dječaci su posebno neosviješteni, dijelom i zbog nepostojanja zdravstvenog i seksualnog odgoja u školi, što u konačnici rezultira nepovjerenjem prema sustavu. Istraživanje stavova mladih prema nasilju u intimnim vezama²⁰, tako, ukazalo je kako tema nasilja u adolescentskim vezama, posebice elektroničkog seksualnog nasilja, uglavnom nije dio profesionalnih razgovora učitelj(ic)a s učenicima, a o tome djeca i mladi rijetko razgovaraju i s roditeljima. Reakcije mladih na osvetničku pornografiju tj.

¹⁸ CESI (2020) *Svijest i stavovi srednjoškolskih učenika prema nasilju u intimnim partnerskim vezama mladih – zajednički izvještaj za Mađarsku, Španjolsku, Srbiju i Hrvatsku*. <http://www.cesi.hr/wp-content/uploads/2020/09/Transnacionalni-izvjestaj-UCENICI.pdf>

¹⁹ European Women's lobby (2017) *#HerNetHerRights Mapping the state of online violence against women & girls in Europe*

²⁰ CESI (2020) *Svijest i stavovi srednjoškolskih učenika prema nasilju u intimnim partnerskim vezama mladih – zajednički izvještaj za Mađarsku, Španjolsku, Srbiju i Hrvatsku*. <http://www.cesi.hr/wp-content/uploads/2020/09/Transnacionalni-izvjestaj-UCENICI.pdf>

objavljivanje videa/fotografija partnerice bez njezine suglasnosti pokazuju da bi većina mladih prekinula vezu ili bi se obratila prijateljima za pomoć, dok je traženje pomoći od roditelja, nastavnika i policije pri dnu ljestvice.

Uz malo znanja ili razumijevanja prave prirode problema, žrtve se suočavaju s mnogim preprekama u dobivanju podrške, prijavljivanju zločina, ozbiljnom shvaćanju i oporavku od incidenta. Iako rodno uvjetovano *online* nasilje krši temeljna prava mnogih žrtava i uzrokuje mnoštvo osobnih, društvenih i ekonomskih problema, žrtve nisu svjesne svojih prava i usluga na koje imaju pravo u tim slučajevima.

Nekoliko je problema koji pridonose nedovoljnom prepoznavanju i prijavljivanju *online* nasilja: sram zbog toga što su žrtve može spriječiti žene da otkriju svoje iskustvo; kulturne norme ponegdje znače da je nekim ženama neugodno govoriti o seksualnom nasilju općenito ili incidente koje su iskusile doživljavaju kao privatne stvari. Kulturološke norme također znače da žene mogu imati užu definiciju onoga što se može smatrati seksualnim nasiljem, odnosno onoga što se može smatrati internetskim uznemiravanjem, internetskim uhođenjem ili drugim oblicima rodno uvjetovanog *online* nasilja. Posljedično, manje je vjerojatno da će te žene prijaviti incidente u istraživanjima i manje je vjerojatno da će svoja iskustva prijaviti policiji, što utječe na slabiju vidljivost *online* nasilja u službenoj kriminalističkoj statistici.

Skлонost žrtava da vjeruju da njihova iskustva neće biti shvaćena ozbiljno dodatno pridonosi malom broju prijava policiji. To može biti uzrokovano, između ostalog, negativnim iskustvima s policijom ili slušanjem o poteškoćama s kojima su se suočavale druge žrtve, kao i željom da izbjegnu pogoršanje osjećaja obespravljenosti i samooptuživanja. Činjenica da policija često nema alate ili adekvatnu obuku za pravilno rješavanje takvih slučajeva može pogoršati ove probleme. Zajedno s baražom *online* nasilja koje se javlja kada žrtva javno progovori protiv rodno uvjetovanog nasilja, raznih oblika *online* nasilja i srodnih pitanja, prijavljivanje rodno uvjetovanog *online* nasilja ostaje težak, složen proces obilježen manjkom transparentnosti, praćenja (*follow-up*) ili djelovanja.

2) TRENDOVI RAZVOJA I OBILJEŽJA KORIŠTENJA INFORMACIJSKO – KOMUNIKACIJSKE TEHNOLOGIJE POGODUJU ŠIRENJU ELEKTRONSKOG NASILJA

Brzo razvijajuća tehnologija, nove digitalne platforme i načini interakcije, mogućnosti digitalnog uhođenja i kontrole te drugi trendovi vode ka sve sofisticiranijim načinima i novim oblicima *online* nasilja, što otežava prepoznavanje, praćenje i prijavljivanje *online*

nasilja prema ženama. Pružatelji internetskih usluga najčešće su multinacionalni korporativni divovi, koji su nerijetko moćniji od manjih država te one nemaju mogućnost značajnog utjecaja na njih. Poseban izazov predstavljaju dominantni algoritmi velikih društvenih medija, koji potiču raspirivanje rasprava te favoriziraju polarizirajuće komentare i sadržaje, kako bi povećali promet, angažman, broj korisnika i količinu sadržaja, čime direktno ili indirektno doprinose raspirivanju mržnje, seksizma i *online* nasilja.

Trendovi i obilježja korištenja informacijsko komunikacijske tehnologije koja doprinose raširenosti rodno uvjetovanog *online* nasilja:

- s povećanim pristupom internetu i pametnim telefonima raste *online* nasilje
- anonimnost olakšava nasilje
- besplatni alati za praćenje, GPS, pojednostavljenje korištenja tehnologije omogućava sve većem broju ljudi da budu zlostavljači
- usmjerenost pružatelja internetskih usluga na profit i nerado uklanjanje ovakvog sadržaja doprinosi širenju *online* nasilja

Kada se dogodi *online* nasilje žrtva može i treba i sama prijaviti određenoj platformi neželjeno ponašanje koje se dešava na toj platformi. Na stranicama Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) objavljeni su savjeti kako prijaviti određeni sadržaj koji je objavljen na društvenoj mreži, s potrebom da bude uklonjen²¹. Kada se radi o izravnoj prijetnji za život, poput sumnje na suicid ili na planirano ubojstvo, ili kada se radi o seksualnom iskorištavanju djece koje je izvjesno da će se ponovo dogoditi, onda MUP može od tih platformi zatražiti podatke, ali oni imaju diskrecijsko pravo odlučiti hoće li policiji dati te podatke. Ono što je jedini siguran način, ali puno sporiji, je međunarodna pravna pomoć, odnosno izdavanje sudskog naloga. U pravilu se radi o platformama koje imaju domene u stranim zemljama, često u SAD-u, ali sve češće i u nekim egzotičnim državama, pri čemu je iznimno otežano prikupljanje i dobivanje tih podataka.

Zaseban i veliki problem kod *online* nasilja, a posebno kod objavljivanja pornografije bez pristanka, je što nikada ne možemo biti sigurni da je sporni sadržaj u potpunosti uklonjen. Jednom kada je neki sadržaj objavljen na internetskoj mreži, čak i onaj tko ga je objavio gubi kontrolu nad njegovim daljnjim širenjem. Zbog toga *online* zlostavljanje nerijetko ima teže posljedice po žrtvu jer nikada ne može biti sigurna da se njen intimni sadržaj opet neće pojaviti na mreži i da zbog njega neće postati metom nove ucjene ili zlostavljanja. U ovim slučajevima žrtve se trebaju obratiti policiji, platformi na kojoj su snimke objavljene

²¹ Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske (web stranica) “Kako prijaviti sadržaj objavljen na društvenoj mreži/aplikaciji” <https://mup.gov.hr/online-prijave/online-prijava-zlostavljanja-djeteta-red-button/sigurnost-djece-savjeti/kako-prijaviti-sadrzaj-objavljen-na-drustvenoj-mrezi-aplikaciji/281710>

te Agenciji za zaštitu osobnih podataka (AZOP) jer prema Općoj uredbi o zaštiti osobnih podataka (2018.)²² imaju „pravo na zaborav“, odnosno na brisanje tih podataka.

Pri diskrecijskim odlukama društvenih mreža i portala da neće ukloniti sadržaj, potrebno je obratiti se upravo AZOP-u koji se onda može putem svojih obrazaca i kanala obratiti državi članici u kojoj je registrirana platforma te vidjeti ima li drugi način da se taj sadržaj ukloni. U praksi, taj mehanizam uklanjanja sadržaja je često dosta spor.

U međuvremenu vidljivi su neki pomaci i što se tiče domaćih portala i što se tiče velikih društvenih medija: na domaćim portalima nisu više dozvoljeni potpuno anonimni komentari, već se korisnici moraju prijaviti barem sa svojim profilom na nekoj društvenoj mreži, dok su same društvene mreže pod sve većim pritiskom regulatora (posebno u Europskoj uniji) počele ulagati značajnije napore u smanjenje govora mržnje i *online* nasilja. K tome, sve je više alata za prijavu i uklanjanje postojećeg sadržaja, poput stranice stopncii.org, koja ima 90-postotni uspjeh u uklanjanju pornografije bez pristanka s interneta. U Hrvatskoj je, uz druge servise, u sklopu ovoga projekta pokrenuta platforma NEON, gdje žrtve mogu prijaviti nasilje, dobiti informacije o oblicima nasilja, te koristiti besplatno pravno psihološko savjetovanje.

3) NEDOSTATAK PODATAKA I NA DOKAZIMA UTEMELJENE PRILAGODBE ZAKONODAVNOG OKVIRA NA NACIONALNOJ I EU RAZINI

Iako su Vijeće Europe, Europska unija (EU), Ujedinjeni narodi i nekoliko europskih i nacionalnih institucija prepoznali nužnost djelovanja na sprečavanju i suzbijanju rodno uvjetovanog *online* nasilja²³, njime se ne bavi nijedan zaseban pravni instrument EU-a. Nedostatak zakonodavstva EU-a koje se bavi rodno uvjetovanim *online* nasiljem rezultiralo je velikim razlikama u tome kako države članice reguliraju ovo pitanje. Neke države članice koriste kaznene odredbe koje nisu specifične za internetsku sferu kako bi riješile problem. Nedostatak *online* perspektive u postojećem zakonodavstvu ne rješava na odgovarajući način problem jer ne predviđa situacije koje se mogu dogoditi samo na internetu. S druge strane, neke države članice imaju posebne odredbe o nasilju, ali nemaju rodnu perspektivu. Ni ovo ne rješava učinkovito problem²⁴.

²² EU (2018) *Opća uredba o zaštiti osobnih podataka*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=HR>

²³ Pregled relevantnih međunarodnih dokumenata koji daju pravni okvir za zaštitu žrtava nasilja može se vidjeti u Kodeksu postupanja u slučaju *online* nasilja nad ženama koji je, poput ove analize, nastao u okviru projekta “SURF and SOUND” udruge B.a.B.e.

²⁴ European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

Različitost nacionalnih pravnih pristupa bez usklađene definicija i pravnih mehanizama u praksi znači da se opseg u kojem se države članice bore protiv rodno uvjetovanog *online* nasilja značajno razlikuje te su u nekim državama žrtve potpuno nezaštićene. Važnost napora država članica usklađenog djelovanja država članica na prevenciji i suzbijanju ovog problema posebno je izražena zbog prekogranične prirode elektroničkog nasilja. Zločini počinjeni *online* imaju potencijal da budu počinjeni iz druge zemlje, stoga je zajednički pristup ključan²⁵.

Hrvatska spada u skupinu zemalja koje nemaju definiciju *online* nasilja te se takva protupravna djelovanja obuhvaćaju kroz opseg općih kaznenih djela. Relevantan domaći pravi okvir zaštite od *online* nasilja sadržan je u području kaznenog, prekršajnog, antidiskriminacijskog i građanskog zakonodavstva²⁶, kao i u području prava na zaštitu osobnih podataka te temeljnih ljudskih prava i sloboda. Iako je kazneno pravni okvir za progon *online* oblika kaznenih djela ustanovljen kroz postojeće opise kaznenih djela, prema iskustvima radionice za stručnjake održane u siječnju 2022. godine u sklopu projekta “SURF and SOUND”²⁷, podvođenje kaznenih djela s *online* dimenzijom pod postojeće *offline* oblike kaznenih djela nije prepreka da se *online* dimenzija pojavi kao predmet postupanja kroz sudsku praksu. Činjenica je, međutim, da neke protupravne radnje koje su se uobičajeno izvršavale *offline* danas imaju svoju naglašenu *online* dimenziju, što se posebno odnosi na spolno uznemiravanje, iznošenje prijetnji putem interneta i nametljivo ponašanje. Ono što treba biti ideja vodilja svima koji postupaju u takvim predmetima, a to naglašava i EU u svojim predmetima, jest da ono što je nezakonito *offline* mora biti nezakonito i *online*.

U hrvatskom zakonodavstvu ipak je napravljen iskorak, i to kod najčešćeg oblika djela s *online* dimenzijom - zlouporaba snimke spolno eksplicitnog sadržaja, koje je nedavno uvedeno u naš kazneni zakon. Člankom 144 Kaznenog zakona²⁸ regulira se zlouporaba snimki spolno eksplicitnog sadržaja uporabom računalnog sustava, uključujući tzv. *deepfake*, tj. preinaku postojeće snimke uz dodavanje druge osobe te njenu upotrebu kao prave snimke. Propisano je i oduzimanje snimki i naprava kojima je počinjeno kazneno djelo. Ova odredba zorno pokazuje da *online* nasilje ima zasebne karakteristike, koje nije moguće uvijek obuhvatiti postojećim propisima za *offline* nasilje, poput *deepfakea* ili

²⁵ European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

²⁶ Analiza domaćih dokumenata koji daju pravni okvir za zaštitu žrtava nasilja može se vidjeti u Kodeksu postupanja u slučaju *online* nasilja nad ženama nastalom u okviru projekta “SURF and SOUND”udruga B.a.B.e.

²⁷ Radionica za stručnjake - multisektorska rasprava pod nazivom Mapiranje sustava: pravna sredstva, postupci dokazivanja i statističko praćenje” održan 26. siječnja 2022. na platformi ZOOM u organizaciji udruge B.a.B.e. u sklopu projekta „SURF and SOUND“

²⁸ Hrvatski sabor (2021) Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona. Narodne novine 84

potrebe za uklanjanjem sadržaja nad čijim je dijeljenjem teško uspostaviti efikasnu kontrolu.²⁹

Kvalitetno statističko praćenje i istraživački uvidi u uzroke, obrasce i posljedice preduvjet su primjerenog razvoja javno političkog okvira i zakonodavstava u borbi protiv *online* nasilja prema ženama. U Hrvatskoj, kao i u Europskoj uniji, još uvijek nema dovoljno obuhvatnih istraživanja o razmjerima problema, a statističko praćenje nije zadovoljavajuće. Na razni Europske unije, kao važan izvor obuhvatnih podataka koriste se podaci EU-FRA³⁰, ali se fokusiraju samo na dva oblika rodno uvjetovanog *online* nasilja i potječu iz 2012. Nadalje, dijelom zbog različitog opsega u kojem se oblici rodno uvjetovanog elektroničkog nasilja mogu procesuirati u državama članicama, statistike o kriminalu često se ne prikupljaju, a kada se prikupljaju, neusporedive su³¹.

U Hrvatskoj, u istom smjeru³², još uvijek ne postoji uređen i ovoj temi prilagođen informacijski sustav elektroničkog praćenja kretanje sudskih predmeta, tzv e-Spis. Sadašnji sustav pokazuje kaznena i prekršajna djela iz područja primjena Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji po člancima i oznakama, vrstu sudske odluke i kaznu, ali ne pokazuje kaznena djela vezana uz rodno uvjetovano nasilje, posebno ne uz *online* nasilje. Stoga je nužno što prije izmijeniti postojeći ili donijeti novi propis³³ kojim se uređuje proces prikupljanja, obrade i dostave statističkih podataka iz područja primjene Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, a koji obavezuje policiju, državno odvjetništvo, sud, centre za socijalnu skrb, zdravstvene ustanove i odgojno obrazovne ustanove na slanje izvješća Ministarstvu pravosuđa putem obrasca za prikupljanje statističkih podataka. Te podatke prikuplja Povjerenstvo za praćenje i unaprjeđenje rada tijela kaznenog i prekršajnog postupka i izvršavanja sankcija vezanih za zaštitu od nasilja u obitelji, koje se sastoji od predstavnika institucija navedenih u Pravilniku. Povjerenstvo prikuplja i objedinjuje te podatke po vrstama, počiniteljima, spolu, ranjivoj skupini, prema bliskoj osobi ili ne itd. Tek nakon što se Pravilnikom svima propiše praćenje prekršajnih i kaznenih djela koja su počinjena *online* – bit će moguće analizirati tendencije i trend ili rasta ili opadanja te vidjeti koliko je doista prijava urodilo i presudom u konačnici. Za očekivati je da bi takvo poboljšano praćenje *online* kaznenih djela stvorilo i znatno kvalitetniju stručnu podlogu za bolje reguliranje *online* nasilja (prema ženama).

²⁹ Kodeks postupanja u slučaju *online* nasilja nad ženama nastao u okviru projekta “SURF and SOUND” udruge B.a.B.e.

³⁰ EU Fundamental Rights Agency (EU-FRA), Violence against women: an EU-wide survey – Main Results, Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2014

³¹ European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

³² Prema iskustvima sudionika radionice za stručnjake - multisektorske rasprave pod nazivom Mapiranje sustava: pravna sredstva, postupci dokazivanja i statističko praćenje” održan 26. siječnja 2022. na platformi ZOOM u organizaciji udruge B.a.B.e. u sklopu projekta „SURF and SOUND“

³³ Trenutno je za tu svrhu relevantan Pravilnik o načinu prikupljanja, obrade i dostave statističkih podataka i izvješća iz područja primjene Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji (NN, 31/18)

Od tijela obuhvaćenim Pravilnikom sada jedino MUP ima uspostavljen efikasan sustav statističkog praćenja prekršaja i kaznenih djela počinjenih *online*, i to tek zadnje tri godine. Taj sustav, međutim, počiva na terenskom unosu podataka od strane policijskih službenika što utječe na raspored zadataka i potencijalno oduzima dragocjeno vrijeme za kriminalistička istraživanja i zaštitu žrtava. Osim toga, ti podatci se drugdje u sustave kasnije ne prate (koliko je policijskih prijava rezultiralo optužnicama, koliko je optužnica rezultiralo presudama, kakve su te presude...) pa je razvidna nužnost sustavnog odnosa prema ovim i drugim važnim podacima za borbu protiv *online* nasilja.

4) IZAZOVI U PROVEDBI PROPISA, MJERA PODRŠKE ŽRTVI TE RAD S (POTENCIJALNIM) POČINITELJIMA

Postupanje u slučaju *online* nasilja nad ženama uključuje čitav spektar aktera, od policije, pravosudnih tijela i centara za socijalnu skrb preko zdravstvenih i obrazovnih ustanova do organizacija civilnog društva i medija. Sinergijsko djelovanje ovih aktera na zaštiti od različitih oblika nasilja u Hrvatskoj je određeno Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, Protokolom o postupanju u slučaju seksualnog nasilja te Protokolom o postupanju u slučaju zločina iz mržnje. Također, u sklopu projekta “SURF and SOUND” udruge B.a.B.e. razvijen je i Kodeks postupanja u slučaju *online* nasilja nad ženama s ciljem da se stručnjacima i stručnjakinjama koji dolaze u kontakt sa žrtvama *online* nasilja daje potpora u ostvarenju svoje uloge u osiguranju učinkovitog progona počinitelja, uz stavljanje naglaska na senzibiliziran pristup žrtvi u svim fazama postupka i pred različitim akterima.

U slučaju podnošenja prijave zbog doživljenog nasilja ili informiranja o mogućnostima podnošenja prijave, prvi kontakt sa žrtvom najčešće ostvaruju predstavnici policije. Slijedom tog kontakta, u nadležnosti predstavnika policije je čitav niz radnji, uključujući procjenu opasnosti za sigurnost ili zdravlje žrtve, poduzimanje radnji s ciljem zaštite, informiranje i osnaživanje žrtve za podnošenje prijave te postupanje temeljem saznanja o počinjenom nasilju sukladno propisima koji nalažu kazneni ili prekršajni progon. U komunikaciji sa žrtvom ključno je obazrivo i informirajuće postupanje, osiguranje primjerenih uvjeta (prostornih i ljudskih) za davanje izjava te proaktivno djelovanje pri upućivanju žrtve na dostupna usluge i prava. Istovremeno, u donošenju odluka i provedbi policijskog postupanja ključno je obuhvatno i žurno poduzimanje istražnih radnji i osiguranje dokaza, proaktivno djelovanje prema uklanjanju spornih sadržaja s interneta, upućivanje predmeta na daljnje postupanje državnom odvjetništvu te unošenje informacija o prijavljivanju kaznenog djela u statistički sustav praćenja.

U određenim slučajevima, posebice kada se nasilje odvija između bliskih osoba, žrtve *online* nasilja obraćaju se djelatnicima centara za socijalnu skrb koji tada imaju ključnu ulogu u upoznavanju žrtve s njenim pravima te u slučaju ugroze sigurnosti ključni su u osiguranju smještaja u sigurnoj kući. K tome, u radu s obiteljima u riziku, primjerice u postupcima mirenja i obiteljske terapije ili postupcima određivanja načina skrbi o djeci i prava na viđanje djece, važno je prepoznati obrasce i posljedice *online* obiteljskog nasilja te stvoriti sigurno okruženje u kojem će žrtva biti ohrabrena u prijavljivanju počinitelja, a skrb o djeci određena uz uzimanje u obzir pojavnosti i ovog oblika nasilja. Također, djelatnici i djelatnice centara za socijalnu skrb ključni su akteri i u procesima prijave nasilja policiji ili podnošenja kaznene prijave državnom odvjetništvu.

Treća važna grupa aktera u borbi protiv elektronskog nasilja su pravosudna tijela za čije je postupanje u primjeni propisa važno da bude obilježeno primjerenom žurnošću postupanja, ažurnošću odgovaranja žrtvama na upite, vođenjem računa o rokovima, primjerice za podizanje optužnice ili donošenje odluke o kaznenoj prijavi. Također, za svrsishodnost djelovanja pravosudnih tijela u kaznenim postupcima nužno je osiguranje glasa žrtve u odlukama koje se izravno odnose na žrtvu ili njezinu sigurnost kao i izbjegavanje radnji koje mogu rezultirati daljnjom viktimizacijom žrtve (primjerice opetovano ispitivanje pred različitim tijelima kaznenog postupka).

Ova tri skupa aktera imaju ključnu ulogu u provedbi istražnih radnji i zaštiti žrtava elektronskog nasilja³⁴. Djelotvornost njihova postupanja, međutim, u praksi je teško ostvariva uslijed ograničenosti ljudskih i materijalnih resursa te niza istražnih izazova specifičnih za područje *online* nasilja i kriminala. U međunarodnoj i hrvatskoj praksi, tako, akteri zaduženi za provođenje zakona suočavaju se s tehničkim i pravnim preprekama za provođenje prekograničnih istraga u *online* okruženju. Kao što je istaknuo Eurojust u svom godišnjem izvješću za 2019.³⁵, područje kibernetičkog kriminala donosi mnoge osebujne izazove potaknute „velikim razlikama u nacionalnim pravnim okvirima, koji su razvijeni s tradicionalnim zločinima i samo s postojećim tehnologijama na umu” i poteškoćama u pristupu, prikupljanju, dešifriranju i učinkovitom dijeljenju elektroničkih dokaza³⁶.

Važna značajka *online* nasilja je što kod njega postoji značajno manje mogućnosti pronalaska počinitelja nego u slučaju nasilja počinjenog *offline*. Kaznena djela povezana s *online* nasiljem ne poznaju državne granice, i često ih vrše počinitelji čiji identiteti mogu biti krajnje sporni. Dok se hrvatski kazneni zakon može u određenim slučajevima

³⁴ Detaljan prikaz uloge i odrednica uspješnog rada ključnih aktera zaštite od *online* nasilja prema ženama može se vidjeti u Kodeksu postupanja u slučaju *online* nasilja nad ženama nastao u okviru projekta “SURF and SOUND” udruge B.a.B.e.

³⁵ Eurojust. (2019). Eurojust Annual Report 2019: Criminal justice across borders.

³⁶ European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

primijeniti i na strane državljane, u situacijama u kojima počinitelj koji je stranac nije dostupan državnim vlastima, preostaje oslanjati se na institute međunarodne pravne pomoći. Prema iskustvima predstavnika ove tri grupe aktera koji su sudjelovali na radionici za stručnjake održanoj u siječnju 2022. godine u sklopu projekta “SURF and SOUND”³⁷, posebno je dobra suradnja među državama članicama EU kroz europske istražne naloge, no s nekim afričkim zemljama u praksi nema prave suradnje. K tome, u slučajevima *online* nasilje stručnjaci forenzike ne mogu biti sigurni u prirodu počinjenja kaznenog djela dok ne vide konkretan uređaj i dokaze vezane uz cijeli slučaj, što kod prekograničnih slučajeva često nije moguće. Sudionici radionice za stručnjake su naglasili kako je poseban izvor poteškoća ograničenost broja policijskih službenika za istraživanje *online* kaznenih djela.

Uz problem ograničenosti ljudskih resursa i sredstava, u europskoj i hrvatskoj praksi izazov predstavlja potreba za stalnim usavršavanjem stručnjak u policijskom, pravosudnom sustavu i sustavu socijalnog rada kao i stručnjaka u zdravstvenom i obrazovnom sustavu. Prepoznavanje i djelovanje protiv novijih oblika uznemiravanja i zlostavljanja traži kontinuirano obrazovanje i informiranje stručnjaka koji rade u neposrednom kontaktu s (potencijalnim) žrtvama i zlostavljačima. Također, djelotvorna podrška žrtvama *online* nasilja podrazumijeva verbalno i neverbalno ponašanje oslobođeno osude ili minimiziranja štete povezane s nasiljem. U praksi, međutim, još uvijek izostaje primjerena podrška i tretman žrtvi. Istraživanja na razini EU, tako, pokazuju kako se žrtve ne upućuju dosljedno službama za podršku žrtvama³⁸, kako žrtve često moraju prijaviti svoj slučaj većem broju stručnjaka, što može izazvati dodatnu traumu³⁹ te kako se značajan udio prijavljenih slučajeva *online* nasilja prema ženama ne istraži, najčešće zbog manjka fizičkih dokaza ili zbog neprepoznavanja neposredne prijetnje za sigurnost žrtve⁴⁰.

Odgovornost suočavanja s internetskim nasiljem, prikupljanja dokaza i pronalaženja podrške je, tako, primarno na žrtvama koje se značajno razlikuju u razini informiranosti i sposobnostima za djelovanje. Žrtve *online* nasilja, kako su naglasili stručnjaci sudionici radionice za stručnjake održane u siječnju 2022. godine u sklopu projekta „SURF and SOUND“, često nisu dovoljno upoznate s koracima koje što trebaju ili mogu poduzeti. Primjerice, najčešći oblik djela s *online* dimenzijom je zloporaba snimke spolno

³⁷ Radionica za stručnjake - multisektorska rasprava pod nazivom Mapiranje sustava: pravna sredstva, postupci dokazivanja i statističko praćenje” održan 26. siječnja 2022. na platformi ZOOM u organizaciji udruge B.a.B.e. u sklopu projekta „SURF and SOUND“

³⁸ Barlow, C. and Awan, I. (2016). You Need to Be Sorted Out With a Knife: The Attempted *Online* Silencing of Women and People of Muslim Faith Within Academia. *Social Media + Society*. 1-11. DOI: 10.1177/2056305116678896

³⁹ Wheatcroft, J. et al. (2017). Victims’ Voices: Understanding the Emotional Impact of Cyberstalking and Individuals’ Coping Responses. *SAGE Open*

⁴⁰ Association for Progressive Communications. (2015). Infographic: Mapping technology-based violence against women – Take Back the Tech! top 8 findings

eksplicitnog sadržaja, koje je nedavno uvedeno u hrvatski Kazneni zakon. S obzirom da se radi o novini, žrtve često pitaju policiju mogu li prijaviti kaznena djela koja su se dogodila u prošlosti, pri čemu ih policija informira da je odredba donesena *pro futuro* i da se primjenjuje od dana njena donošenja. Također, prema iskustvima sudionika radionice za stručnjake, žrtve još nisu dovoljno upoznate s kratkoćom roka za prijavljivanje ovog kaznenog djela ili ne poznaju korake kojima se djelotvorno dokumentira *online* zlostavljanje poput kopiranja ID broja ili korisničkog imena (*username*) počinitelja, umjesto imena profila.

Uz gore spomenute aktere, važan doprinos informiranju i osnaživanju žrtvi nasilja daju organizacije civilnog društva koje pružaju usluge psihološke i pravne podrške, osiguravaju pratnju osobe od povjerenja prilikom prijave nasilje ili čak pružaju usluge smještaja u sigurne kuće i druge socijalne usluge. Podrška organizacija civilnog društva posebno je važna u upoznavanju s koracima za djelovanje te ostvarenju komunikacije s nadležnim tijelima, primjerice kod upućivanje pisanih upita policiji o statusu slučaja nakon podnošenja prijave za nasilje ili prilikom slanja upita državnom odvjetništvu o poduzetnim radnjama nakon podnošenja kaznene prijave. U brojnim situacijama organizacije civilnog društva djeluju kao prvi kontakt žrtve sa sustavom, pomažu joj u prikupljanju dokaza ili pripremi opisa slijeda događaja radi lakšeg snalaženja nadležnih tijela prilikom podnošenja prijave.

Također, sinergijom djelovanja tijela javne vlasti i organizacija civilnog društva u Hrvatskoj je uspostavljeno nekoliko *web* platformi za prijavu elektroničkog nasilja i pružanje podrške žrtvama. Ministarstvo unutarnjih poslova, tako, mogućnost prijave zlostavljanja i štetnog sadržaja na internetu daje kroz platformu RED BUTTON⁴¹. Centar za nestalu i zlostavljanu djecu, također, vodi projekt Centra za sigurniji Internet koji pruža Hotline servis za prijavu štetnog sadržaja na internetu te Helpline⁴² servis za djecu i roditelje kako bi mogli prijaviti štetan sadržaj i dobiti stručnu pomoć. Podršku putem besplatne linije nudi i Hrabri telefon⁴³, SOS Rijeka⁴⁴, dom „Duga – Zagreb“⁴⁵ te Udruga za podršku žrtvama i svjedocima⁴⁶, a u okviru projekta „SURF and SOUND“ udruga B.a.B.e. pokrenula je web platformu NEON⁴⁷ za prijavu *online* nasilja, savjetodavnu pomoć i informiranje te djevojkama i ženama žrtvama elektroničkog nasilja nudi besplatnu pravnu i psihološku pomoć.

⁴¹ Ministarstvo unutarnjih poslova RH, *Online prijava* <https://redbutton.gov.hr/online-prijava/7>

⁴² Centar za sigurniji internet, Helpline <http://csi.hr/helpline/> besplatan poziv na broj 0800 606 606

⁴³ Hrabri telefon <https://hrabritelefon.hr/>

⁴⁴ SOS Rijeka <https://www.sos-rijeka.org/>

⁴⁵ Duga – Zagreb <https://www.duga-zagreb.hr/en/home/>

⁴⁶ Udruga za podršku žrtvama i svjedocima <https://pzs.hr/>

⁴⁷ NEON Ne Online Nasilju <https://babe.hr/ne-online-nasilju/>

Uz razvoj usluga podrške žrtvama *online* i *offline* nasilja, u EU se sve veća pažnja posvećuje radu s počiniteljima nasilja. Europska mreža za rad s počiniteljima nasilja tako, razvija smjernice za voditelje koji rade s ovom ciljnom skupinom. U radu s počiniteljima nasilja u Hrvatskoj *online* nasilje je tema koju organizacije koje razvijaju programe i obuku voditelja za psihosocijalni tretman, poput Društva za psihološku pomoć, tek trebaju uvrstiti u svoj rad. U tom naporu važna je sinergija aktera sustava, posebice pravosudnih tijela koji upućuju počinitelje nasilja na psihosocijalni tretman, sa stručnjacima i organizacijama civilnog društva.

POSLEDICE *ONLINE* NASILJA

Niz istraživanja *online* nasilja ukazuje na značajne posljedice za žene. Ima ih jako puno, ali najviše zabrinjava takozvani *silencing* efekt: 76% žena koje su doživjele *online* zlostavljanje promijenilo je ponašanje na društvenim medijima, a 51% ih je nerado sudjeluje u raspravama. K tome, nerado stvaraju sadržaj; 70% novinarki doživjelo je *online* nasilje, a u Britaniji je nekoliko parlamentarnih zastupnica odustalo od ponovne kandidature zbog učestalog *online* nasilja koje su doživljavale⁴⁸.

Gotovo četvrtina zlostavljanih žena doživjela je okrivljavanje (sekundarna viktimizacija). Primarne posljedice elektroničkog nasilja prema ženama su problemi s koncentracijom, stres, napadi panike i anksioznosti, smanjeno samopoštovanje, povlačenje s interneta i nesigurnost u elektroničkoj komunikaciji. Kod težih oblika zlostavljanja, poput elektroničkog uhođenja, žrtve pokazuju povećanu anksioznost i simptome PTSP-a, depresiju, osjećaj nemoći, pesimističan pogled na budućnost te nedostatak samouvjerenosti u mogućnost kontroliranja vlastitih života. Stoga se zlostavljane žene i djevojke često brane tako da se povlače s društvenih medija i općenito smanjuju društvene interakcije⁴⁹.

Elektroničko nasilje prema ženama i djevojkama ima značajne ekonomske i društvene posljedice: žrtvama se smanjuje produktivnost i češće izostaju s posla, povećava im se rizik od gubitka posla, smanjuje im se kvaliteta života, povlače s društvenih medija i smanjuju im se prilike za umrežavanje te im se sužava društvena umreženost. Žrtve manje sudjeluju u javnim debatama i u demokratskoj areni, povećavaju se troškovi njihove pravne i

⁴⁸ European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

⁴⁹ European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

zdravstvene zaštite, povećava se nezaposlenost žena te se zbog smanjenog dohotka umanjuju porezni prihodi i povećavaju se druge negativne makroekonomske posljedice te je cijelo društvo na gubitku zbog 'uštkavanja' žena u javnom prostoru. Nebrojene su druge indirektno posljedice, uključujući obiteljske odnose i posljedice po njihovu djecu⁵⁰.

Na kraju, prema procjeni iznesenoj izvješća Europskog parlamenta iz 2021.⁵¹, ukupni trošak elektroničkog zlostavljanja i uhođenja žena i djevojaka na razini EU-a iznosi između 49 i 89.3 milijardi eura. Više od polovice toga troška odnosi se na monetiziranu vrijednost gubitka u kvaliteti života, dok je trećina gubitaka vezana uz posao, ponajviše zbog smanjene participacije na tržištu rada.

OD PROBLEMA PREMA RJEŠENJIMA: *POLICY* PREPORUKE ZA DJELOVANJE

Temeljem analize obrazaca pojavnosti, uzroka i posljedica raširenosti problema *online* nasilja prema ženama u ovom završnom poglavlju daju se preporuke za kreatore javnih politika. Preporuke se primarno usmjeravaju na nositelje javnih ovlasti u Hrvatskoj, ali su prenosive i na druge nacionalne i europske aktere koji djeluju na prevenciji, borbi i zaštiti od *online* nasilja prema ženama. Preporuke koje se ovom analizom daju temelje se na razlikovanju instrumenata javnih politika ili oruđa kojima se u javnim politikama djeluje prema rješavanju kolektivnih problema i ostvarenju ciljeva.

Za oblikovanje i sistematizaciju prijedloga *policy* preporuka u ovoj analizi se koristi jednostavna taksonomija, poznata pod nazivom „NATO“, koja instrumente javnih politika sistematizira u četiri kategorije, s obzirom na osnovne upravljačke resurse koje koriste. Vlast, kao središnji akter javnih politika, društvene probleme može rješavati kroz uporabu informacija kojima raspolaže (*nodality*), kroz zakonske ovlasti (*authority*), financijske oblike bogatstva (*treasure*) i formalne organizacije kojima raspolaže (*organization*)⁵². Instrumenti unutar svake kategorije dijele se, pak, na sadržajne i procesne, pri čemu prvi direktno utječu na postizanje ciljeva politike (primjerice informativna kampanja), a

⁵⁰ European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

⁵¹ European Parliamentary Research Service (2021) *Combating gender-based violence: Cyber violence*

⁵² Petak, Zdravko i Kekez, Anka (2014) Instrumenti javnih politika. u: Petek, Ana i Petković, Krešimir (ur.) *Pojmovnik javnih politika*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 76-77.

potonji na sam proces stvaranja javnih politika (poput radne skupine za praćenje provedbe određene politike).

Dizajn i izbor instrumenata središnja je aktivnost formulacije javnih politika jer se njima određuju sredstva i načini za postizanje ciljeva i implementaciju prihvaćenih rješenja. Kako bi se postiglo učinkovito djelovanje u borbi protiv *online* nasilja i zaštiti žrtava, predlaže se korištenje 12 instrumenata javnih politika koji kombiniraju različite upravljačke resurse i obuhvaćaju sadržajno i procesno djelovanje. Preporuke su sistematizirane u četiri grupe, prema temeljnom resursu na kojem počivaju, a za svaku grupu preporuka uvodno se određuju temeljne karakteristika tog skupa opcija iz literature o javnim politikama. Na taj način, preporuke počivaju na sinergiji teorijskih uvida iz područja javnih politika s praktičnom analizom stanja i mogućnosti djelovanja u borbi protiv *online* nasilja.

PREPORUKE UTEMELJENE NA INFORMACIJAMA

Prvi preporučeni skup instrumenata javnih politika temelji se na upotrebi informacijskih resursa kojima raspolaže vlast. Najčešći sadržajni oblici ove grupe instrumenata su javne informativne kampanje, edukacija, uvjeravanje i savjetovanje. Javnim informativnim kampanjama vlast povećava znanje društvenih aktera kako bi mogli samostalno donositi zaključke i odluke o vlastitom ponašanju, 'nadajući se' promjeni ponašanja pojedinaca ili organizacija. Uvjeravanje je snažnija aktivnost vlasti od puke diseminacije informacija, s ciljem direktnog utjecanja na preferencije i djelovanje članova društva. Primjerice, za razliku od kampanje koja informira građane o promjenama koje donosi preuzimanje određenog međunarodnog dokumenta, uvjeravanjem kroz npr. javno oglašavanje ili javne nastupe visokih dužnosnika građanima se objašnjava zašto je poželjno usvojiti važne konvencije ili deklaracije. Obrazovanje, formalno i neformalno, također spada u nodalne instrumente, kao i nadogradnja postojećih ili razvoj novih obrazovnih materijala. Procesni nodalni instrumenti osiguravaju participativno i transparentno dizajniranje te učinkovito upravljanje provedbom javnih politika. Najčešći oblici su korištenje pokazatelja izvedbe i uspješnosti (benchmarking and performance indicators) te provedba praćenja ili istraživanja na kojima se mogu temeljiti prijedlozi na unapređenje politike⁵³.

⁵³ Kekez, Anka (2014) Instrumenti- informacije, javne financije, organizacija i ovlasti. u: Petek, Ana i Petković, Krešimir (ur.) *Pojmovnik javnih politika*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 77-83.

PREPORUKA 1: NACIONALNA KAMPANJA I CILJANO INFORMIRANJE

S ciljem osvještavanja opće javnosti, nacionalna kampanja bi imala širok spektar aktivnosti uključujući TV spotove, plakate, brošure, letke, događanja (*online* rasprave i edukacije, informativne štandove, obilježavanje ključnih dana po raznim mjestima, ulične akcije i performanse, predavanja i rasprave na fakultetima te u velikim sustavima poput kompanija, institucija i organizacija), kreiranje digitalnih sadržaja za web, društvene mreže i druge kanale (newsletter, e-pošta, infografike, video, *online* edukativni materijali pogodni za dijeljenje putem WhastAppa, Vibera i drugih chat servisa) infografike, upitnici, ankete, kvizovi...), plaćene objave na važnim portalima, tematske objave u medijima kroz suradnju s novinarima i urednicima, kampanju digitalnog marketinga. Uz opću populaciju kampanja bi se usmjerila na žene žrtve *online* nasilja s ciljem osnaživanja i informiranja žrtvi o načinu prepoznavanja nasilja, mogućnostima prijavljivanja i dobivanja podrške. Također, ciljna skupina kampanje bile bi i žene, s posebnim naglaskom na žene između 18 i 29 godina u izraženom riziku od *online* nasilja, koje bi se kampanjom osnaživale za prepoznavanje nasilja, prevenciju nasilja, brzu intervenciju u slučaju nasilja kao i za pružanje pomoći osobama u svom životnom okruženju koje su potencijalne žrtve nasilja. Kampanja bi se, za postizanje cjelovitog učinka, usmjerila prema zlostavljačima i potencijalnim zlostavljačima s porukama koje ciljaju osvještavanje, educiranje i informiranje, naglašavajući kaznenu odgovornost i potičući empatiziranje. Kampanju s ovim elementima provode udruga B.a.B.e. i Agencija za elektronske medije u okviru projekta “SURF and SOUND”, a za dugoročan učinak važno je po završetku projekta nastaviti i nadograđivati aktivnosti osvještavanja započete kampanjom.

PREPORUKA 2: PROGRAMI USAVRŠAVANJA ZA STRUČNJAKE I MEDIJSKE PROFESIONALCE

S ciljem jačanja kompetencija medijskih profesionalaca za osviješteno stvaranje raznih oblika medijskog sadržaja i osnaživanja stručnjaka s ključnom ulogom u suzbijanju i zaštiti od *online* nasilja programi usavršavanja bi uključili provedbu radionica ili treninga te razvoj informativnog ili obrazovnog sadržaja. Ciljeve i aktivnosti izobrazbe nužno je prilagoditi kontekstu rada i obrascima svakodnevnog djelovanja stručnjakinja i stručnjaka koje izobrazba obuhvaća. Radionice za novinare i urednike koji djeluju u različitim medijskim oblicima (tisak, radio, TV, portali i društvene mreže) važno je usmjeriti prema osnaživanju za djelovanje na prevenciji/otklanjanju nasilnog sadržaja kao i za stvaranje medijskog sadržaja koji doprinesu senzibilizaciji javnosti za problem raširenosti i promociji alata zajedničkog djelovanja na suzbijanju *online* nasilja. Za stručnjake koji djeluju na provedbi zakona relevantnih za borbu protiv *online* nasilja uključujući djelatnike policije, odvjetnike, tužitelje, suce, socijalne radnike te djelatnike zdravstvenog sustava i udruga koje pružaju usluge podrške i tretmana žrtvi, važno je izobrazbu usmjeriti

na njihovo osnaživanje za provedbu istražnih radnji, progon počinitelja i zaštitu žrtava kao i za posljedično jačanje povjerenja javnosti u istražne i pravosudne mehanizme borbe protiv *online* nasilja. Za stručnjake koji ključnu ulogu imaju u prevenciji *online* nasilja i osnaživanju (potencijalnih) žrtava, primjerice nastavnici ili stručne službe u obrazovnom sustavu, važno je izobrazbu usmjeriti prema alatima za uspješno prepoznavanje i prevenciju nasilja, ranu intervenciju te pružanje podrške u slučajevima nasilja.

PREPORUKA 3: OBRAZOVANJE ZA MEDIJSKU I DIGITALNU PISMENOST UČENIKA I STUDENATA

S ciljem prevencije *online* nasilja te općenito osnaživanje djece i mladih za sigurnu i odgovornu aktivnost na društvenim platformama i internetu bilo bi potrebno uključiti elemente medijske i digitalne pismenosti u nastavni kurikulum u osnovnim i srednjim školama te programima ustanova visokog obrazovanja. U suradnji sa stručnjacima različitih disciplina i provoditeljima nastavnog procesa (nastavnici i stručne službe) važno je osmisliti djelotvoran model obrazovanja, bilo kao zasebni premet, izvannastavni sadržaj bilo kao detaljno operacionalizirana međupredmetna tema. U definiranju sadržaja i pedagoških metoda jačanja medijske i digitalne pismenosti posebnu pažnju preporuča se posvetiti rodno-osjetljivoj izobrazbi učenica/ka i studentica/ka o *online* nasilju. Važno je da se takvom izobrazbom djeci i tinejdžerima djelotvorno pruže informacije o rizicima stvaranja ili dopuštanja drugima da stvaraju intimne fotografije i snimke kao i o tretiranju aktivnosti dijeljenja takvih snimki kao oblika elektronskog nasilja i zločina. Takvom izobrazbom je posebno važno djevojke učinkovito podučiti koracima osiguranja sigurnosti na društvenim platformama i alatima nužnim za zaštitu privatnosti.

PREPORUKA 4: PRAĆENJE I ISTRAŽIVANJE OBRAZACA POJAVNOSTI *ONLINE* NASILJA

S ciljem stvaranja podloge za razvoj zakonodavnog okvira i *policy* mjera utemeljenih na poznavanju obrazaca pojavnosti, uzroka i posljedica *online* nasilja, sustavno bi se provodila istraživanja i unaprijedio proces praćenja pojavnosti i obrazaca prijavljenog i procesuiranog *online* nasilja. U prvom redu, za stvaranje obuhvatnih uvida kao podloge za razvoj *policy* mjera i zakona, važno je unaprijediti informacijski sustav elektroničkog praćenja prekršaja i kaznenih djela kao i sudskih predmeta, tzv e-Spis, kako bi primjereno obuhvatio temu *online* nasilja. Uz obuhvat kaznenih i prekršajnih djela iz područja primjene Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji po člancima i oznakama, vrstu sudske odluke i kaznu, bitno je da se kaznena djela prikazuju s obzirom na vezanost uz rodno uvjetovano nasilje, posebno uz *online* nasilje. Temeljem podataka prikupljenih praćenjem preporuča se kontinuirano analizirati obrasce pojavnosti i trendove rasta ili opadanja nasilja te utvrđivati koliko je policijskih prijava rezultiralo optužnicama, koliko je optužnica

rezultiralo presudama i karakteristike presude. Uz aktivnosti praćenja važno je provoditi istraživanja ili se uključiti u inicijative EU institucija poput EIGE, FRA, EUROPOL, EUROJUST koje bi težile usporedivom prikupljanju podataka i uvida o *online* nasilju s ciljem stvaranja analitičke podloge za europske zakonodavne inicijative.

PREPORUKE UTEMELJENE NA PRAVNIM OVLASTIMA

Drugi skup instrumenata koji se predlaže proizlazi iz prava vlasti na donošenje i provođenje zakona i drugih propisa. Ovlasti kao instrumenti javnih politika mogu biti: regulativa temeljena na principu 'zapovijedi i kontrole' i delegirana regulativa. Regulativa po principu 'zapovijedi i kontrole' podrazumijeva podvrgavanje ciljnih skupina donesenim pravilima, u suprotnom država ima pravo na primjenu sankcija. Uključuje pravila, standarde, dozvole, zabrane, zakone i izvršne akte. Dio regulacije, kao što je zabrana kriminalnih radnji povezanih s offline ili *online* nasiljem prema ženama, ima formu zakona koje provodi policija i pravosudni sustav. Najveći udio regulacije pišu i usvajaju tijela s regulatornim ovlastima, koju potom administriraju tijela javne vlasti ili agencije s ovlastima nadzora. Regulacija se razlikuje i s obzirom na to uređuje li ekonomska ili društvena pitanja, a potonja uključuju pitanja zdravlja, sigurnosti i društvenog ponašanja (ljudska prava, diskriminacija). Drugi oblik instrumenta zasnovanog na ovlastima je delegirana regulacija ili samoregulacija u kojoj vlast dopušta nedržavnim akterima da se sami reguliraju, primjerice prakse licenciranja za djelatnost, certifikate kvalitete ili kodekse ponašanja. Regulativa temeljena na principu 'zapovijedi i kontrole' i delegirana regulativa predstavljaju sadržajni oblik ovlasti, dok se procesni oblik ove skupine instrumenata odnosi na savjetodavne odbore, radne skupine ili vijeća, u kojima vlast odabire članove kao predstavnike različitih interesnih grupa ili sektora⁵⁴.

PREPORUKA 5: PRILAGODBA PRAVNOG OKVIRA TEMELJEM ANALIZE I PRAĆENJA MEĐUNARODNIH TRENDOVA

S ciljem osiguranja učinkovitosti domaćeg pravnog okvira i njegove prilagodbe specifičnostima rodno uvjetovanog *online* nasilja važno je uvide proizašle iz aktivnosti praćenja i istraživanja *online* nasilja (Preporuka 4) koristiti kao podlogu za relevantne izmjene kaznenog, prekršajnog, antidiskriminacijskog i građanskog zakonodavstva. Uz razvoj domaćeg pravnog okvira utemeljenog na analitičkoj podlozi i iskustvima provedbe

⁵⁴ Kekez, Anka (2014) Instrumenti- informacije, javne financije, organizacija i ovlasti. u: Petek, Ana i Petković, Krešimir (ur.) *Pojmovnik javnih politika*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 77-83.

ključno je uključiti se u međunarodne inicijative poput onih kojima se razvija EU zakonodavstvo za prevenciju i borbu protiv rodno utemeljenog nasilja i obiteljskog nasilja ili EU direktive o (rodno utemeljenom) *online* nasilju. Također, s obzirom na međunarodni karakter djelovanja pružatelja internetskih platformi važno je uključiti se u inicijative kojima se razvija okvir suradnje između platformi i drugih dionika zaduženih za zaštitu žrtava *online* nasilja te pospješuje (samo)regulacija pružatelja kroz kodekse, smjernice i slične oblike delegirane regulacije. U istom smjeru, važno je proaktivno i na međunarodnoj razini djelovati na unapređenju mehanizama uklanjanja sadržaja povezanog s *online* nasiljem s internetskih platformi.

PREPORUKA 6: RAZVOJ PRAVNIH I OPERATIVNIH INSTRUMENTATA KOJIMA SE OSIGURAVA KOORDINACIJA AKTERA ZADUŽENIH ZA SUZBIJANJE I ZAŠTITU OD *ONLINE* NASILJA

S ciljem osiguranja sinergijskog djelovanja aktera ključnih za suzbijanje i zaštitu od *online* nasilja razviti pravne instrumente kojima se osiguravaju potrebni alati i smjernice za međusobnu koordinaciju i djelovanje. Prema primjerima protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, seksualnog nasilja i zločina iz mržnje predlaže se suradnički oblikovati protokol postupanja u slučaju *online* nasilja prema ženama. Kao relevantan doprinos u tom poduhvatu može poslužiti Kodeks postupanja u slučaju *online* nasilja nad ženama koji je nastao u sklopu projekta “SURF and SOUND”. Također, kako bi se unaprijedili alati i koordinacija praćenja *online* nasilja važno je izmijeniti postojeći ili donijeti novi pravilnik kojim se uređuje proces prikupljanja, obrade i dostave statističkih podataka iz područja primjene Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, u skladu s Preporukom 4.

PREPORUKA 7: OSNIVANJE MEĐUSEKTORSKOG TIJELA ZA SURADNJU I KOORDINACIJU AKTERA U RAZVOJU I PRIMJENI PRAVNOG OKVIRA BORBE PROTIV *ONLINE* NASILJA

S ciljem ostvarenja djelotvorne koordinacije i suradnje između aktera zaduženih za primjenu propisa i strateških mjera zaštite od rodno utemeljenog *online* nasilja osnovati radno tijelo za koordinaciju praćenje razvoja i provedbe relevantnog pravog i strateškog okvira. S obzirom na nužnost kontinuiranog usklađivanja djelovanja različitih sustava (policijski, pravosudni, socijalni, zdravstveni i obrazovni) kao i na nužnost povezivanja napora različitih tipova aktera (institucije provoditelji zakona, agencije i uredi pravobranitelja, organizacije civilnog društva) važno je kao procesni instrument uspostaviti tijelo koje će djelovati kao organizacijska platforma za predstavljanje pozicije, međusobno informiranje i koordiniranje djelovanja ključnih aktera u borbi protiv i zaštiti od rodno uvjetovanog *online* nasilja.

Treći predloženi skup instrumenata zasniva se na financijskim resursima i sposobnosti vlasti da prikuplja i distribuira sredstva. Uključuje financijske transfere pojedincima, poduzećima i organizacijama, koji mogu služiti za poticanje ili obeshrabrivanje aktera. Prvu podskupinu instrumenata čine financijske potpore koje uključuju donacije, porezne olakšice, zajmove i drugo. Donacije, pri tom, predstavljaju državne rashode kojima država podupire neku djelatnost ili vrijedan cilj, poput sredstava danih školama, sveučilištima ili organizacijama civilnog društva. Drugu podskupinu čine financijske destimulacije: porezi i naknade. Porezi se inače koriste za prikupljanje prihoda za državne rashode, ali se mogu koristiti i kao instrument javnih politika kojim se potiče željeno ili destimulira neželjeno ponašanje. Korisničke naknade su sve češće korišten instrument javnih politika kojim se postavlja cijena koja se treba platiti za određeno ponašanje. Najčešće se koriste za negativne eksternalije, poput naknade za okoliš, koju pri registriranju vozila plaćaju vlasnici. Procesni oblici financijskih instrumenata odnose se na financiranje zagovaračkih organizacija, rada interesnih grupa i istraživačko-zagovaračkih centara (*think-tanks*). Jačanjem infrastrukture i održivosti poduprte organizacije osnažuju se za aktivno sudjelovanje u procesu stvaranja javnih politika⁵⁵.

PREPORUKA 8: FINANCIRANJE PROGRAMA PREVENCIJE I POTPORE ŽRTVAMA *ONLINE* NASILJA KOJE PRUŽAJU ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA

S ciljem jačanja sustava potpore i zaštite žrtvi *online* nasilja razviti održive programe financiranja programa organizacija civilnog društva i ustanova koje provode preventivne aktivnosti i pružaju usluge za žrtve nasilja. Kako bi se osigurala dostatna i teritorijalno uravnotežena potpora žrtvama nasilja ključno je razviti i usustaviti programe kojima će se na nacionalnoj i lokalnoj razini osiguravati financijska potpora (natječaji) organizacijama civilnog društva i ustanovama koje na različite načine (telefonski, interakcijom na internetskim platformama, uživo) pružaju usluge psihološkog i pravnog savjetovanja i druge oblike potpore žrtvama *online* nasilja te organiziraju programe izobrazbe za stručnjake u sustavu i medijske profesionalce. U programiranju financijskih potpora važno je poticati postizanje teritorijalno uravnotežene dostupnosti usluga za žrtve *online* nasilja. Također, prilikom programiranja financijskih potpora važno je sredstva usmjeriti i na potporu za aktivnosti prevencije i osvještavanja na nacionalnoj razini ili u lokalnim zajednicama.

⁵⁵ Kekez, Anka (2014) Instrumenti- informacije, javne financije, organizacija i ovlasti. u: Petek, Ana i Petković, Krešimir (ur.) Pojmovnik javnih politika. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 77-83.

Četvrti skup instrumenata koji se predlaže zasniva se na organizacijskim kapacitetima vlasti i uključuje djelovanje na pružanju usluga i dobara, bilo kroz izravno djelovanje tijela javnih vlasti i javnih poduzeća, delegiranje ovlasti i partnerstva, bilo kroz pospješivanje dobrovoljnog djelovanja građana i njihovih organizacija, kao i djelovanje tržišta. Rezultati velikog dijela javnih politika počivaju na izravnom pružanju dobara i usluga od strane organizacijskih jedinica i zaposlenika javnih službi, a uključuju policiju, obrazovanje, upravljanje državnim zemljištem, usluge javnog zdravstva, socijalne usluge, itd. Kako vlast najčešće održava određenu razinu kontrole nad upravljanjem javnim poduzećima, ona pružaju dobra i usluge za koje građani direktno plaćaju naknadu. Partnerstva s nedržavnim akterima su sve učestaliji oblik instrumenta, a mogu uključivati podugovaranje usluga putem javno-privatnog partnerstva ili delegiranje zadatka vlasti na organizacije civilnog društva, najčešće kroz natječaje za financiranje aktivnosti. Uz zadržavanje minimalne aktivnosti, vlast određene zadaće može prepustiti i obitelji, lokalnim zajednicama te volonterskim i religijskim organizacijama; primjerice brigu i njegu za stare i nemoćne, na volonterskoj osnovi. Osim nabrojanih sadržajnih instrumenata, svoje organizacijske resurse može iskoristiti za pospješivanje procesa formulacije i provođenja javnih politika. Tada se kao procesni instrument koristi reorganizacija vlasti, koja uključuje stvaranje novih ili restrukturiranje postojećih ustrojstvenih jedinica i tijela javne vlasti⁵⁶.

PREPORUKA 9: JAČANJE ORGANIZACIJSKIH I LJUDSKIH KAPACITETA U SUSTAVIMA ZADUŽENIM ZA SUZBIJANJE I ZAŠTITU OD *ONLINE* NASILJA

S ciljem djelotvornog postupanja u osiguranju učinkovitog progona počinitelja uz stavljanje naglaska na senzibiliziran pristup žrtvi u svim fazama postupka i pred različitim akterima važno je jačati i specijalizirati organizacijske i ljudske kapacitete u policiji, pravosudnom sustavu te sustavu socijalne skrbi. Uz, Preporukom 2 predloženo, osnaživanje stručnjakinja i stručnjaka koji dolaze u kontakt sa žrtvama *online* nasilja, važno je rastuću kompleksnost borbe protiv *online* nasilja popratiti ustrojavanjem specijaliziranih organizacijskih jedinica te povećanjem broja službenika i službenica zaduženih za postupanje u slučajevima *online* nasilja. U planiranje organizacijskog razvoja te razvoja ljudskih potencijala u spomenutim sustavima važno je ugraditi rješenja za

⁵⁶ Kekez, Anka (2014) Instrumenti- informacije, javne financije, organizacija i ovlasti. u: Petek, Ana i Petković, Krešimir (ur.) *Pojmovnik javnih politika*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 77-83.

kompleksnost istovremenog djelovanja u provedbi istražnih, pravosudnih ili zaštitnih radnji kao i u postupcima sustavnog i statističkog praćenja *online* nasilja prema ženama.

PREPORUKA 10: RAZVOJ I ŠIRENJE USLUGA PODRŠKE ŽRTVAMA *ONLINE* NASILJA

S ciljem jačanja i širenja sustava podrške žrtvama *online* nasilja potrebno je, u partnerstvu s organizacijama civilnog društva, razvijati, pružati i promovirati razne oblike i usluge stručne potpore uključujući usluge psihološke i pravne podrške, usluge osiguranja pratnje osobe od povjerenja prilikom prijave nasilja, usluge pomoći u ostvarenju komunikacije s nadležnim tijelima (primjerice kod upućivanje pisanih upita policiji o statusu slučaja nakon podnošenja prijave za nasilje ili prilikom slanja upita državnom odvjetništvu o poduzetnim radnjama nakon podnošenja kaznene prijave), potporu u prikupljanju dokaza ili pripremi opisa slijeda događaja radi lakšeg snalaženja nadležnih tijela prilikom podnošenja prijave, usluge smještaja u sigurne kuće i druge socijalne usluge, kao i usluge potpore stručnjaka za internetsku sigurnost. Dok je važno podupiranje svih načina pružanja navedenih usluga (telefonski, fizički ili *online*, usluge koje se pružaju fizički, poput psihološkog ili pravnog besplatnog savjetovanja nužno je širiti na sve dijelove Hrvatske jer je žrtvama takav oblik potpore od neprocjenjive važnosti. U razvoju mreže usluga ključno je poticati suradnju pružatelja potpornih usluga sa školama, fakultetima, poduzećima i drugim institucijama/organizacijama u zajednicama jer potonje mogu informirati (potencijalne) žrtve *online* nasilja žene o mogućnostima ostvarenja besplatnih usluga psihološkog i pravnog savjetovanja i drugih oblika potpore.

PREPORUKA 11: RAZVOJ I PROMOCIJA DIGITALNIH PLATFORMI ZA PRIJAVU, INFORMIRANJE I STRUČNU PODRŠKU ŽRTVAMA

S ciljem jačanja i širenja postojećih usluga podrške žrtvama *online* nasilja potrebno je razvijati i promovirati digitalne usluge potpore. Podršku žrtvama putem *online* platformi zasad nude MUP (Red Button), Centar za sigurniji internet i Hrabri telefon - no, svo troje su primarno usmjereni na pomoć djeci, dok udruga B.a.B.e. putem platforme NEON (NE *online* nasilju) eksplicitno omogućuje prijavu, informiranje, razmjenu iskustava i podršku svim ženama žrtvama nasilja. Ovakve platforme trebalo bi dodatno poticati i promovirati putem digitalnog marketinga, uključiti njihovu promociju u nacionalnu kampanju i ciljano informiranje (Preporuka 1) te s važnim akterima zaštite od *online* nasilja (mediji, udruge, institucije, škole, fakulteti, policija, zdravstvene ustanove, psihološke komore, kompanije...) ostvariti bolju suradnju kako bi na svojim web stranicama besplatno promovirali te platforme, barem pri *online* sadržajima koji se tiču ove teme.

PREPORUKA 12: RAZVOJ PROGRAMA PSIHO SOCIJALNOG TRETMANA POČINITELJA NASILJA

Uz razvoj usluga podrške žrtvama *online* i *offline* nasilja, predlaže se pažnju posvetiti radu s počiniteljima. Suradnjom aktera sustava, posebice pravosudnih tijela koji upućuju počinitelje nasilja na psihosocijalni tretman, sa stručnjacima i organizacijama koje razvijaju programe i obuku voditelja za psihosocijalni tretman počinitelja nasilja važno je razviti smjernice za rad i provesti obuku voditelja tretmana s počiniteljima *online* nasilja. Nastavno, treba sustavno poticati pružanje ovog tipa usluge u raznim dijelovima Hrvatske i pri različitim, primjereno kapacitiranim, tipovima javnih i nedržavnih organizacija.

Sažetak preporuka javnih politika usmjerenih na borbu protiv online nasilja prema ženama u Hrvatskoj

INFORMACIJE	PRAVNE OVLAŠTI	FINANCIJE	ORGANIZACIJA
<ol style="list-style-type: none">1. Nacionalna kampanja i ciljano informiranje2. Programi usavršavanja za stručnjake i medijske profesionalce3. Obrazovanje za medijsku i digitalnu pismenost učenika i studenata4. Praćenje i istraživanje obrazaca pojavnosti <i>online</i> nasilja	<ol style="list-style-type: none">5. Prilagodba pravnog okvira temeljem analize i praćenja međunarodnih trendova6. Razvoj protokola i pravilnika kojima se osigurava koordinacija aktera7. Osnivanje međusektorskog tijela za suradnju i koordinaciju aktera	<ol style="list-style-type: none">8. Financiranje programa prevencije i potpore žrtvama <i>online</i> nasilja koje pružaju organizacije civilnog društva	<ol style="list-style-type: none">9. Jačanje organizacijskih i ljudskih kapaciteta u sustavima zaduženim za suzbijanje i zaštitu od <i>online</i> nasilja10. Razvoj i širenje usluga podrške žrtvama <i>online</i> nasilja11. Razvoj i promocija digitalnih platformi za prijavu, informiranje i podršku žrtvama12. Razvoj programa psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja

BaBe!

B.a.B.e. Budi aktivna. Budi emancipiran.

Selska cesta 112 a

10 000 Zagreb

babe@babe.hr

www.babe.hr